

ઘોરણી : 11

ગુજરાતી

પાદ : 18

દૃક્ષમ, માલદ

1. નીચેના પ્રશ્નોના એક-એક વાક્યમાં ઉત્તર લખો.

(1) જુને અધિકાર માટે શી શરત મૂકી છે?

➤ જુને અધિકાર પાસે એ શરત મૂકી હતી કે જુન એના ઘરમાં
આવે એટલે અધિકારે બીજા કોઈ માણસને ઘરમાં નહિ
આવવા દેવાનો.

(2) અધિકાર જીનને કયા પ્રકારનું હાસ્ય કરવાનું કહે છે?

➤ અધિકાર જીનને અષાઢના આકાશમાં પાણી ભરેલાં કાળા ડિબાંગ વાદળ એકબીજા સાથે અથડાય અને જે ભયાનક અવાજ થતાં ગુફાઓ ધૂજુ ઉઠે એવું, પહાડ પડી જાય એવું અદૃહાસ્ય કરવાનું કહે છે.

(3) અધિકારને કેવા બૂટ લેવાનો અભરણો હતો?

➤ અધિકારને ચાઇનીઝ બૂટ લેવાનો અભરણો હતો.

2. નીચેના પ્રશ્નોના બે-ત્રણ વાક્યમાં ઉત્તર લખો.

(1) અધિકાર જુન પાસે કેવાં કેવાં કામ કરાવે છે?

►અધિકાર તેના બૂટની દોરી છોડવાનું અને એ દોરી ફરી બાંધવાનું કામ કરાવે છે. ખુરશી ખસેડવી, ભાવનગરી ગાંઠિયા લાવવા, ગુલાબજંબુ લાવવાં, ચાઇનીઝ શૂઝ લાવી આપવાં, ઓછી સાકરવાળી કસ્ક લિફ્ટન ચા બનાવી આપવી, કપ-રકાબી લઈ જવાં, તેની પાસે નાચગાન કરાવવાં, કોઈ સારું શૃંગારી ગીત ગાવાનું, તેની સાથે વાત કરવી, પાણી લાવી આપવું, દવા આપવી જેવાં અનેક રોજિંદા કામો અધિકાર જુન પાસે કરાવે છે.

(2) જુન નહોતો ત્યારે અધિકારને કેવી કેવી મુશ્કેલીઓ પડતી?

➢ જુન નહોતો ત્યારે અધિકાર ઓફિસેથી શાક્યોપાક્યો ઘર આવે ત્યારે તેનામાં બૂટની દોરી છોડવાની પણ તાકાત રહેતી નહોતી. તને ચા પીવી હોય તો ચા બનાવવા માટે જાતે પ્રાઇમસ સળગાવવો પડતો. વળી બપોરના સમયે બિલ્લી દ્રધ પી ગઈ હોય તો તને છેક દોઢ ગાઉ દ્રધ દ્રધ લેવા જવું પડતું.

(3) અધિકાર બૂટ અને દીવાલ સાથે શો સંવાદ કરે છે?

➤ અધિકાર બૂટને પૂછે છે તમને ઘરમાં રહેવાનો કંટાળો નથી આવતો? પછી અધિકાર બૂટ અને દીવાલ સાથે સંવાદ કરે છે : મિસ વોલ, આ મિસ્ટર શું છે, ચાઇનાના છે અને મિસ્ટર શું, આ મિસ વોલ, મારાં વરસોનાં ફેન છે ... ફેન? હું તમને સૌને ઘિક્કાડું છું અને તને પણ ઘિક્કાડું છું, (આઈ હેઠાં ... ઓલ ઓઝ ઘેમ ... એન આઈ હેઠાં યુ ટુ) મિસ્ટર શું !

(4) જીનની લાગણીશૂન્યતા અધિકારને શા માટે પીડે છે?

► જીનની લાગણીશૂન્યતા અધિકારને પીડે છે, કારણ કે જીન માત્ર હુકમની જ ભાષા સમજે છે. અધિકાર જીનનાં વખાણ કરે કે તેના પર ગુસ્સે થાય, અપમાન કરે તોપણ એના પર કોઈ અસર થતી નથી. જીનનાં રોજરોજના અદૃહાસ્યથી અધિકાર કાંપી ઉઠે છે, છતાં જીનને સહેજે દયા આવતી નથી. અધિકાર છણે છે કે જીન તેની સાથે સારી રીતે, હૃદયના ભાવથી, ઉમળકાથી વાતો કરે, તેનાં સુખ-દુઃખમાં સહભાગી થાય, પણ જીન એમને એક પણ વાતમાં સાથ આપતો નથી.

3. નીચેના પ્રશ્નોના મુદ્દાસર ઉત્તર લખો.

(1) અધિકારની મનોવેદના સ્વગતોક્તિ રૂપે લખો.

➤ હું અધિકાર શાસક હતો. પહેલાં ઓફિસેથી આવતો ત્યારે મારામાં બૂટની દોરી છોડવાની પણ તાકાત નહોતી. ચા પીવી હોય તો જાતે પ્રાઇમસ સળગાવવો પડતો. બિલ્લી દૂધ પી ગઈ હોય તો દોઢ ગાઉ સુધી ચાલીને દૂધ લેવા જવું પડતું. પણ પછી તો જુનના આવવાથી હું શાસક અને જુન મારો સેવક. હું ત્રણ તાણી પાડું અને જુન હાજર થઈ જાય. 'જેવો હુકમ માલિક' કહીને હું જેમ કહું તેમ યંત્રવત્ત કરે. એનામાં લાગણીનો જરાય અંશ નહિ.

ઘરમાં કેટકેટલી સુવિધાઓ હતી !! મારી પાસે ચાઈનીઝ શૂઝ હતાં,
પણ શા કામનાં? કેવળ ઘરમાં પહેરીને ફરવાનું? એટલે મને કંટાળો
આવે અને ગુસ્સામાં આવીને હું બૂટને દીવાલ પર જોરથી ફુંગોળું. હું
નિરાશ થઈ ગયો. સમય પસાર કરવાના બહાનાં શોધું. હવે તો મને
આ ઘર ઘર નહિ, પણ જેલ જેવું લાગે છે. એમાં વળી જુને મારી પાસે
શરત મૂકી હતી કે જુન સિવાય કોઈને ઘરમાં દાખલ થવા દેવા નહિ.
મારી જિંદગીમાં કોઈ રસ રહ્યો નહિ. આવું એકલવાયું જીવન કેમ
જીવાય ? મારો ગુસ્સો હું જુન પર ઉતારું.

વીસ-વીસ વરસથી કોઈએ મારી સાથે ઉમળકાશી વાત નથી કરી.
અંતે કંટાળીને મેં એક દિવસ ઘરનું બારણું ખોલીને આઠેક વરસના
છોકરાને પિપરમિન્ટની લાલચ આપીને અંદર બોલાવ્યો તો જુન
એના પર તૂટી પડ્યો અને તને મારી નાખ્યો. એની મરણચીસ
સાંભળતાં જ હું જમીન પર ફસડાઈ પડ્યો અને મારું શરીર ખેંચાવા
લાગ્યું. મને ખૂબ તરસ લાગી હતી. મને ખાંસી આવી. મારી દવા
લેવાનો સમય થતાં મેં તાળી પાડી જુનને બોલાવવા હાથ ઊંચો
કર્યો, પણ મારો હાથ ઊંચકાયો નહિ.

મારું આખું જમણું અંગ લકવાગ્રસ્ત થઈ ગયું હતું. મારે
એનાથી છૂટવું હતું, પણ દવા અને પાણી વગર નહિ જવાય
એટલે ન-છૂટકે બે વાર તાળી પાડી અને ત્રીજી તાળી નહોતી
પાડવી છતાં ડાબ્બો હાથ જમણા હાથ તરફ રોકવા જતાં મને
થાક લાગ્યો અને અતિશય થાકને કરણે મારી જીવનલીલા
સંકેલાઈ ગઈ.

(2) “માનવ સામાજિક અને સંવેદનશીલ જીવ છે’ – આ વિધાન એકાંકીને
આધારે સમજાવો.

‘હુકમ માલિક’ એકાંકીનો ‘અધિકાર’ સામાજિક જીવ છે. તે સમાજની
વચ્ચે રહેવા માગે છે. પોતાનાં સુખદુઃખમાં મિત્રોને સહભાગી કરવા માગે
છે; પરંતુ કમનસીબે તેનો પનારો ‘જીન’ સાથે પડ્યો છે. યંત્રવત્ત કામ
કરનારો જીન તદ્દન લાગણીશૂન્ય છે. તે જીનથી કંટાળી ગયો છે. ઘરમાં
તેના અને જીન સિવાય બીજું કોઈ નથી. તે ખાવાપીવાનો, સારાં કપડાં
પહેરવાનો, બૂટ પહેરવાનો, નાચગાન જોવાનો શોખીન છે.

પણ તમામ શોખ માત્ર ઘર સુધી જ સીમિત રહે છે, એ વાત તેને
મનમાં ખેંચે છે. તેને ઘરની ચાર દીવાલ વચ્ચેનું જીવન અકારું,
નીરસ, કંટાળાજનક લાગે છે. તે જીનથી છૂટવા માગે છે. જીનની
શરતના કારણે તે ઘરમાં કોઈને બોલાવી શકતો નથી. આ એના
જીવનની કરુણતા છે. આમ, અનેક સુવિધા હોવા છતાં અધિકાર
સમાજથી, મિત્રોથી વિખૂટો પડી ગયો છે. એ માણસોને ઝંપે છે, પણ
એની ઝંપના અધૂરી રહે છે અને અંતે તેના મૃત્યુનું કારણ એ બને છે.
આ જ દર્શાવે છે કે માનવ સામાજિક અને સંવેદનશીલ જીવ છે.

(3) એકાંકીના અંત વિશે વિસ્તૃત ચર્ચા કરો.

➤ 'હુકમ માલિક' એકાંકીનો સામાજિક જીવ અધિકાર પોતાનાં સુખદુઃખમાં મિત્રોને સહભાગી કરવા માગતો હતો, પરંતુ કમનસીબે તેનો પનારો જીન સાથે પડ્યો હતો. યંત્રવત્ કામ કરનારો જીન તદ્દન લાગણીશૂન્ય હતો. સમય જતાં તે જીનથી કંટાળી ગયો. તેના તમામ શોખ માત્ર ઘર સુધી જ સીમિત રહ્યા એ વાત તેને મનમાં ખૂંચતી હતી. તેને ઘરની ચાર દીવાલ વચ્ચેનું જીવન અકાંકું, નીરસ, કંટાળાજનક લાગતું હતું.

ત જુનથી છૂટવા માગતો હતો, પરંતુ જુનની શરતના કારણે તે ઘરમાં ક્રોઇને બોલાવી શકતો નહોતો. આ એના જીવનની કરુણતા હતી. તેમ છતાં અંતે કંટાળીને એક વાર આઠ વરસના છોકરાને પિપરમિન્ટની લાલચ આપી ઘરમાં બોલાવ્યો. છોકરો ડરતાં ડરતાં ઘરમાં પ્રવેશતાં તરત જ જુન તેના પર તૂટી પડ્યો અને તેને મારી નાખ્યો. નિદોંષ છોકરાની મરણચીસ સાંભળીને અધિકારને આઘાત લાગ્યો. પરિણામે તેનું જમણું અંગ લકવાગ્રસ્ત થઈ ગયું. અધિકારને દવા અને પાણી વગર ચાલે તેમ નહોતું.

એટલે જુનને બોલાવવા પરાણે બે તાણી પાડી, પણ તેને ત્રીજી
તાણી પાડવી નહોતી એટલે તેણે ડાબા હાથને રોકવા સખત
મહેનત કરી. ત્યાં અચાનક ડાબો અને જમણો હાથ ભેગાં થતાં ત્રીજી
તાણી પડી અને જુન અદૃહાસ્ય સાથે મૃત અધિકારી પાસે માથું
જુકાવીને ઉલ્લો રહ્યો. પણ ત્યારે નીરસ અને હતોત્સાહી અધિકારનું
મૃત્યુ થઈ ચૂક્યું હતું. આમ, છેક સુધી આદેશ આપનાર અધિકારીની
હાર અને સતત યંત્રવત् હુકમ ઝીલનાર જુનની જીત થાય છે. એ
દસ્તિએ 'હુકમ માલિક' શીર્ષક યથાર્થ છે.

Thanks

For watching